

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta: Filozofická

Obor řízení: Pedagogika

Uchazeč: doc. PhDr. Jan Činčera, Ph.D.

Pracoviště uchazeče, instituce: Katedra environmentálních studií, Fakulta sociálních studií MU

Habilitační práce: Střediska ekologické výchovy mezi teorií a praxí

Oponent: doc. Mgr. Petr Knecht, Ph.D.

Pracoviště oponenta, instituce: Katedra geografie, Pedagogická fakulta MU

Text posudku

Úvodem předesílám, že habilitační práce doc. Jana Činčery předložená v podobě tiskem vydané monografie je dle mého názoru poněkud nestandardní. § 72 zákona o vysokých školách a příslušné směrnice MU udávají, že za habilitační práci může být považována „tiskem vydaná monografie, která přináší nové vědecké poznatky, doplněná abstraktem“. Dávám habilitační komisi ke zvážení, zda pětiletý odstup od vydání práce (práce byla vydána v roce 2013), již není příliš dlouhý na to, aby bylo možné prohlásit, že práce *přináší nové vědecké poznatky*. Jelikož je cílem práce (mimo jiné) zmapovat faktory, které ovlivňují realizaci environmentální/ekologické výchovy v Česku, neustále se v průběhu čtení objevuje otázka, které autorem prezentované skutečnosti jsou platné i dnes, a které již nikoli.

Pětiletý interval je nicméně běžně užívaný ve scientometrii, neboť se jedná o dobu dostatečně dlouhou na to, aby bylo možné zhodnotit reálný dopad vědeckých prací na odbornou komunitu. Soudě dle databáze Google Scholar získala předkládaná monografie 5 citací (2 jsou autocitace, zbylé citace pocházejí z kvalifikačních prací). Důvody nízkého dopadu předkládané práce na vědeckou komunitu mohou být různé (některé jsou v práci přímo zmíněny) a habilitační komise by měla zvážit, zda i přes výše uvedené není dopad posuzované práce na habilitační obor vyloženě marginální.

Níže se zaměřuji na jednotlivé aspekty práce předepsané v doporučené struktuře posudku.

Relevantnost tématu pro daný obor

Autor prostřednictvím posuzované práce konstituuje vědecké základy environmentální/ekologické výchovy v Česku. V tomto ohledu je samotná práce i činnost jejího autora nezastupitelná a zřejmě zůstane dlouho nepřekonaná. Práce obsahuje syntézu a současně také kritiku soudobé realizace environmentální/ekologické výchovy v Česku, se zvláštním zřetelem k fungování tzv. středisek ekologické výchovy. Autor si jako téma svého zájmu vybral prostor, který je nepřehledný a možná právě proto dosud nedostatečně zmapovaný. Přestože širší záběr práce obsáhla, autor se dokázal ve svém výzkumném poli zorientovat a předložit originální, cenná a strukturovaná výzkumná zjištění.

Preciznost, jasnost a zřetelnost formulace problému

Výzkumný problém je definován jasně, oceňuji zejména přesah výzkumného problému směrem k potřebám praxe. V situaci, kdy desítky středisek ekologické výchovy a další subjekty nabízejí tisíce různých programů environmentální výchovy je chvályhodná jakákoli snaha o zachycení a hlubší analýzu stávajícího stavu. Autor práce si pokládá závažné otázky týkající se hodnocení kvality nabízených vzdělávacích programů i vazby programů na teorii a na výzkum.

Přínos práce a srovnání s badatelským okolím domácím i zahraničním

Přínosnost práce je možné nejlépe posoudit na základě souhrnu, který je netradičně uveden hned na začátku knihy (s. 7–13). Bohužel souhrn dle mého názoru není vhodně řešen. Jelikož jsem posuzovanou práci četl od začátku a začínal právě souhrnem, kladl jsem si otázku, které skutečnosti uváděné v souhrnu jsou pouhými domněnkami autora a které jsou výsledkem jeho systematické vědecké práce. Souhrn v délce sedmi stran není rozdělen podkapitolami či dílčími mezinadpisy; jednotlivá témata jsou za sebe vrstvena a různě se překrývají. Bez přímé vazby k výzkumným datům nebo explicitním odkazům k realizovanému výzkumu souhrn působí jako příběh plný floskulí, ve kterém se čtenář nedozví nic nového. Aby mi bylo rozuměno. Nekritizuji samotné zařazení souhrnu, ale jeho způsob jeho zpracování. Souhrn by měl být stručný, jasný, přehledný a výstižný. Měl by jednoznačně specifikovat problém, cíle, výzkumné otázky a hlavní výzkumná zjištění. Současně je také na místě, aby souhrn obsahoval doporučení např. pro vzdělávací politiku. Pokud by práce měla být brána jako manifest ekologické/environmentální výchovy v Česku, bylo by na místě, aby prezentované poznatky byly využívány přímo v praxi. Souhrn bohužel nevychází vstříc ani výzkumníkům, ani teoretikům (např. tvůrcům přehledových studií), ani tvůrcům vzdělávacích politik a už vůbec ne praktikům. Nelze neodkázat na výrok respondentky na s. 148 posuzované práce, která v souvislosti s teorií hovoří o „... mlácení prázdné slámy“. Respondentce plně rozumím, neboť práce akademiků s teoriemi v prostředí praxe je mimořádně složitá a naráží právě na problém překladu/transferu poznatků. Ten se akademikům dlouhodobě nedaří.

Sám autor upozorňuje, že pracovníci středisek ekologické výchovy jsou mnohdy ateoretičtí, rezistentní vůči vědeckým přístupům a současně nejsou příliš ochotni číst texty psané odborným jazykovým stylem (srov. např. s. 138 posuzované práce). Tento plastický popis reality přímo vyzývá k paralelám s jinými profesemi, například učitelstvím. Tyto a další paralely v práci postrádám. Absence úsilí o zasazení prezentovaných výzkumných zjištění směrem k obecnějším poznatkům pedagogických věd posuzované práci ubírá na síle. Autor popisuje problémy, se kterými se potýkají také další dílčí pedagogické disciplíny, například sociální pedagogika, oborové didaktiky, kurikulární studia, vysokoškolská pedagogika, pedeutologie apod. Vztah teorie a praxe byl v pedagogických vědách řešen již mnohokrát v minulosti. Obdobně bychom mohli uvažovat o tzv. formalismech ve výuce (odcizené poznání a utajené poznání), intuici jako jednom z hlavních problémů učitelské profese, nekoncepčnosti vzdělávací politiky, nepřehlednosti subjektů působících v oblasti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, soukromého doučování apod. V posuzované práci bohužel chybí jakákoli reflexe uvedeného, přičemž propoje jsou více než evidentní.

Zmíněný nedostatek ovšem nesnižuje celkový pozitivní dojem z posuzované práce. Práce je v mnoha ohledech poučná, neboť na konkrétních příkladech z relativně neznámého prostředí středisek ekologické výchovy demonstuje obecnější problémy teorie i praxe vzdělávání v Česku.

Zprostředkovává pohled dovnitř víceméně uzavřené komunity, což je velmi cenné. Je otázkou, proč se komunita vzdělavatelů působících ve střediscích ekologické výchovy uzavírá takto do sebe. Autor posuzované práce uzavřenost bezděčně dokládá na s. 49, když uvádí, že dominantním tvůrcem domácího oborového diskursu se stal časopis *Envigogika*. Práce s tematikou environmentální výchovy

publikované v jiných pedagogických časopisech jsou spíše vzácností. Je otázkou, zda časopis Envigogika nečiní oboru tzv. medvědí službu. Z pozice vedoucího redaktora časopisu Pedagogická orientace mohu prohlásit, že v časopisu Envigogika mnohdy končí články, které v Pedagogické orientaci neprošly prvním redakčním čtením (neproqualifikovaly se ani do recenzního řízení). Komunita environmentální/ekologické výchovy si tak žije vlastním životem, publikuje články v Envigogice a nelze se divit, že produkce článků v časopisech s náročným recenzním řízením, případně článků v prestižních zahraničních časopisech, je nutně fragmentární. Domnívám se, že je to právě časopis Envigogika, který by měl usilovat o kultivaci komunity svých autorů i čtenářů výběrem náročnějších recenzentů a recenzentů působících i mimo předmětnou oblast zájmu časopisu. Pouze tak bude možné naplnit ambiciózní vize o rozvoji akademické komunity oboru (srov. s. 118 a s. 218 posuzované práce). Uzavřenost společenství autorů i čtenářů pohybujících se kolem Envigogiky způsobuje, že si environmentální/ekologická výchova jako obor nekriticky utváří vlastní svébytnou terminologii. Sám autor posuzované práce na s. 43 přejímá termín „místně ukotvené učení“ (nejde jen o nevhodný překlad termínu place-based education, ale také ignorování skutečnosti, že termín už je obsazen – srov. anchored learning/anchored instruction). Nutno ocenit, že doc. Jan Činčera je jedním z mála autorů, kteří výše uvedené kriticky reflektují (srov. s. 218-219 posuzované práce) a kterým se podařilo vystoupit z komfortní zóny časopisu Envigogika.

Adekvátnost zvolené metody

Autor metodologicky vychází s Glaserovy zakotvené teorie. Vzhledem k povaze výzkumného problému se jedná z mého pohledu o velmi moudré rozhodnutí. Práce je cenná v tom, že se autorovi opravdu podařilo vybudovat teorii z dat. Právě v tomto aspektu nezkušení autoři selhávají a autor práce naopak ukázal, že je schopen hlubokého analytického i syntetického myšlení. Je obdivuhodné, jak se s využitím přístupu zakotvené teorie podařilo rozkrýt zpočátku nepřehledný, fluidní a téměř neuchopitelný prostor. Důkazem jsou jednak systematicky řazené a provázané výsledkové kapitoly (kap. 3) a jednak originální a v datech ukotvené teoretické modely – propracované a současně srozumitelné – vybudované na datech získaných vlastním pozorováním a od respondentů z 85 středisek ekologické výchovy (kap. 4). Tyto modely si vyloženě říkají o podrobnější operacionalizaci a další empirické ověření. Je třeba ocenit také pokus autora o vytvoření typologie pracovníků středisek ekologické výchovy (s. 166 a s. 194n).

Úroveň zpracování, naplnění formálních (jazykových, citačních, aj.) požadavků.

Práce je zpracována na vysoké formální i jazykové úrovni. Vyzdvihuji, že se autor rozhodl práci psát v 1. osobě jednotného čísla. Neskrývá se za trpný rod ani za plurál.

Dotazy oponenta

1. Autor v práci na četných místech pracuje s dichotomií českého a zahraničního diskursu environmentální výchovy (s. 8, s. 216 aj.). Co přesně má autor na mysli „zahraničním“ diskursem? Kdo nebo co tento diskurs utváří? Jaký referenční rámec má autor vlastně na mysli?

2. Autor na s. 42-45 hovoří o různých proudech/paradigmatech/epistemologiích environmentální výchovy. Které z těchto proudů jsou dominantní v aktuálně platných rámcových vzdělávacích programech (mám na mysli 1., 2. stupeň ZŠ a gymnaziální vzdělávání)? Které z uváděných proudů by dle názoru autora měly být v kurikulárních dokumentech více posíleny?

3. Prosím autora, aby se hlouběji zamyslel nad obecnější teoretizací prezentovaných výzkumných zjištění vzhledem k aktuálnímu stavu poznání oboru pedagogika v Česku. Jaké konkrétní výzkumy realizované v posledních letech mohou sloužit jako paralela či dokreslení fenoménů, které autor práce zachytil v prostředí environmentální výchovy?

Závěr

Obecně vzato je třeba k působení autora v oboru vyjádřit velký respekt. Soudě dle obsáhlého počtu autocitací v seznamu literatury jsou jeho zásluhy o rozvoj environmentální/ekologické výchovy v Česku nezpochybnitelné. Současně je nutné vyzdvihnout také koncepční myšlení autora a skutečnost, že je schopen otevřeného a upřímného zhodnocení aktuálního stavu oboru (srov. např. s. 137 nebo 225 posuzované práce) a nastítnit realistické možnosti jeho dalšího vývoje.

Habilitační práce doc. Jana Činčery *Střediska ekologické výchovy mezi teorií a praxí* splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v oboru Pedagogika.

V Brně 30. 9. 2018